

dr hab. inż. Hanna Pondel, prof. UEP
Katedra Makroekonomii i Badań
nad Rozwojem

Poznań, 3 sierpnia 2021 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Drabarczyk

pt. *Pomiar i ocena zrównoważonego rozwoju lokalnego (na przykładzie powiatów województwa mazowieckiego)*

Podstawę do przygotowania recenzji stanowi pismo Dyrektora Instytutu Ekonomii i Finansów Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, dr. hab. Mariusza Maciejczaka, prof. SGGW, z dnia 2 lipca 2021 roku, z prośbą o zrecenzowanie pracy doktorskiej mgr Katarzyny Drabarczyk, przygotowanej pod opieką naukową dr. hab. Tomasza Siudka, prof. SGGW. Recenzja dotyczy spełnienia przez rozprawę doktorską wymagań określonych w art. 13 ust. 1 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. 2017, poz. 1789) w związku z art. 179 *Ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku - Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2018, poz. 1669).

Jako przesłanki końcowej oceny przyjęto takie kryteria jak: sformułowanie problemu badawczego i tematu rozprawy, cele, hipotezy i metody badań, układ i treść pracy, ocena merytoryczna i formalna pracy oraz przydatność pracy dla teorii i praktyki.

Przedstawiona do recenzji rozprawa liczy łącznie 280 stron, z których zasadniczą treść zajmuje 209 stron, uzupełnionych spisem bibliografii, spisem obiektów graficznych oraz aneksem. Część merytoryczną pracy stanowi wstęp, sześć rozdziałów, część dotycząca ograniczeń badań własnych i kierunków przyszłych badań oraz podsumowanie i wnioski.

1. Wybór problematyki badawczej i tematu rozprawy

Wybór tematu pracy uważam za niezwykle aktualny i doskonale wpisujący się we współczesne trendy badawcze. W obliczu narastających w wymiarze globalnym problemów środowiskowych, społecznych i gospodarczych, poszukiwanie rozwiązań zmniejszających ich skalę, w tym w ramach alternatywnych koncepcji rozwoju, jest koniecznością. Problematyka rozwoju zrównoważonego jest wciąż niewystarczająco rozpoznana. W warstwie teoretycznej sytuacja wydaje się być nieco lepsza niż w warstwie empirycznej. Ocena poziomu zrównoważenia rozwoju w ujęciu powiatów stanowi niewątpliwie uzupełnienie luki badawczej, ponieważ badań dotyczących powiatów, czy gmin jest stosunkowo niewiele. Przyjęty w pracy problem badawczy jest jednocześnie dość dużym

wyzwaniem z uwagi na dostępność wskaźników charakteryzujących poszczególne wymiary rozwoju zrównoważonego – generalnie, im głębszy podział jednostek administracyjnych (powiaty, gminy), tym statystyka uboższa. Podjęcie takiego tematu uważam również za bardzo przydatne w kontekście chaosu w definiowaniu, rozumieniu i tłumaczeniu rozwoju zrównoważonego oraz w obliczu ciągłych dyskusji dotyczących przydatności takiej koncepcji rozwoju i jej ewolucji. Badania obejmujące ocenę poziomu zrównoważenia rozwoju w ujęciu lokalnym wpisują się niewątpliwie w trend poszukiwania efektywnych i skutecznych sposobów wdrażania takiej koncepcji rozwoju.

2. Założenia badawcze – cel, hipotezy, metoda

Autorka pracy, problem badawczy sformułowała w postaci pięciu pytań. Postawione pytania dobrze korespondują z tematem pracy określonym w tytule. Wątpliwość wzbudza w moim odczuciu brzmienie pytań 1 i 4:

1. *Jak oszacować poziom rozwoju powiatów województwa mazowieckiego w wymiarach ekonomicznym, społecznym i ekologicznym?*
4. *Jak określić poziom i determinanty zrównoważonego rozwoju powiatów województwa mazowieckiego?*

Pytania te zdają się dotyczyć tego samego – poziom rozwoju powiatów w wymienionych trzech wymiarach, to poziom rozwoju zrównoważonego. I chociaż z lektury pracy wynika, iż pierwsze z pytań dotyczy rozwoju powiatów w każdym z wymiarów z osobna, a pytanie czwarte – poziomu zrównoważonego rozwoju jako wypadkowej poziomu rozwoju ekonomicznego, społecznego i ekologicznego, może warto byłoby doprecyzować sformułowanie pytania pierwszego.

Jako cel pracy Doktorantka przyjęła *opracowanie koncepcji pomiaru rozwoju zrównoważonego oraz dokonanie identyfikacji i oceny jego poziomu w powiatach województwa mazowieckiego*. Cel został wyznaczony prawidłowo. Dodatkowo, Autorka pracy wyznaczyła sześć celów szczegółowych – dobrze korespondujących z celem głównym. Drobne zastrzeżenie mam – podobnie, jak w przypadku problemów badawczych, do brzmienia celów 2 i 4:

2. *Określenie poziomu, zmian i determinant rozwoju powiatów województwa mazowieckiego w wymiarach: ekonomicznym, społecznym i ekologicznym.*
4. *Ustalenie poziomu i zmian zrównoważonego rozwoju powiatów województwa mazowieckiego.*

W rozprawie Doktorantka przyjęła cztery hipotezy badawcze:

- H1. *Związek między rozwojem ekonomicznym i społecznym a rozwojem ekologicznym w powiatach województwa mazowieckiego jest ujemny.*

H2. Wyższy stopień zrównoważenia rozwoju występuje w powiatach ziemskich, a niższy w miastach na prawach powiatu.

H3. Najwyższy poziom rozwoju zrównoważonego występuje w powiatach ziemskich graniczących z powiatami grodzkimi, a najniższy w miastach na prawach powiatu.

H4. W badanych latach odnotowuje się proces konwergencji między powiatami województwa mazowieckiego ze względu na poziom rozwoju zrównoważonego.

Hipotezy H2 – H4 zostały sformułowane prawidłowo. W przypadku H1 – nawiązuje ona bezpośrednio do celu pracy, zastanawia jednak, dlaczego Autorka pracy wybrała zależność między rozwojem ekonomicznym i społecznym, a ekologicznym? W pracy dokonano oceny zależności różnych konfiguracji wymiarów rozwoju. Z tak sformułowanej hipotezy nie wynika jasno, jaka w tym przypadku jest zależność między rozwojem ekonomicznym a społecznym.

W pracy zostały wyznaczone zadania badawcze, które stanowią dobrą informację o trybie prac zmierzających do osiągnięcia celu badawczego. Autorka określiła ponadto zakresy pracy - w tym obszarze nasuwają się dwie uwagi:

1. brak uzasadnienia zakresu czasowego pracy,
2. wśród badanych zmiennych pierwotnych w wymiarze ekologicznym – mimo, iż był to wybór autorski, zabrakło zmiennych dotyczących przyrody (poza lasami), np. terenów zielonych, ochrony przyrody, bioróżnorodności.

Może warto byłoby uzasadnić wybór wskaźników.

Dla realizacji celu badań, Doktorantka wykorzystwała liczne metody badawcze, techniki i mierniki badań, takie jak: analiza czynnikowa, analiza korelacji, odległość euklidesowa, miary statystyki opisowej, metoda rangowania, miara konwergencji, analiza SWOT, krytyczna analiza literatury przedmiotu. Autorka pracy w sposób syntetyczny i przejrzysty opisała schemat badań oraz poszczególne metody. Ważnym z punktu widzenia pracy założeniem jest zaproponowanie koncepcji pomiaru i oceny zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem wag poszczególnych zmiennych diagnostycznych. Dobór metod i sposób ich wykorzystania jest prawidłowy.

3. Układ i treść pracy

Treść pracy jest właściwa pod względem doboru prezentowanych zagadnień. Proporcje poszczególnych części pracy i rozdziałów są odpowiednie. Pierwszy rozdział ma charakter metodyczny, dwa kolejne stanowią część teoretyczną, kolejne trzy – empiryczną. Konstrukcja pracy jest logiczna i odzwierciedla zasadę przechodzenia od ogółu do szczegółu.

Wstęp do dysertacji stanowi niezwykle ważny jej element – zaprezentowane założenia pracy wzbudzają dalsze oczekiwania czytelników i pozwalają lepiej zrozumieć kolejne części pracy. Autorka zaprezentowała nieco inne od powszechnego podejście do zawartości wstępu – nie

znalazły się w nim informacje dotyczące założeń pracy, wykorzystanych źródeł i metod. Ponieważ jednak informacje te zostały zamieszczone w rozdziale pierwszym, takie podejście jest jak najbardziej uzasadnione.

W rozdziale drugim Doktorantka prowadzi rozważania skupione wokół definicji rozwoju społeczno-gospodarczego, jego miejsca w teoriach ekonomii, mierników tego rozwoju, pojęcia rozwoju lokalnego, koncepcji rozwoju zrównoważonego. Na podkreślenie zasługuje przejrzystość prezentowanych treści, szeroki przegląd definicji i literatury oraz umiejętność krytycznego spojrzenia na prezentowane treści. W odniesieniu do tego rozdziału nasuwają się następujące uwagi:

1. Sformułowanie na s. 22: *Obecnie ewolucję pojęcia rozwoju kończy koncepcja zrównoważonego rozwoju*. Czy rzeczywiście tak jest? Pojawiają się wciąż nowe podejścia do rozwoju, czego przykładem jest chociażby koncepcja *circular economy*, czy rozwój zintegrowany. Określenie „kończy” nie jest tutaj najszcześniejsze.
2. Sformułowanie na s. 25: *Angielskie określenie „sustainable development” tłumaczone jest najczęściej jako: zrównoważony rozwój, trwały rozwój, ekorozwój, czy też rozwój samopodtrzymujący się [Hull 2005]. Pojęcia te w literaturze mogą być używane zamiennie*. Czy rzeczywiście pojęcia ekorozwój i rozwój zrównoważony mogą być zdaniem Autorki używane zamiennie? Na s. 41 Doktorantka używa określeń: *Pojawienie się idei zrównoważonego rozwoju (...), Trwały i zrównoważony rozwój pojmuje się (...), Pojęcie trwałego rozwoju w najbardziej uniwersalnym (...)*. Profesor Tadeusz Borys wskazuje na nowy paradygmat rozwoju – rozwój zintegrowany, który wykorzystuje w sposób komplementarny zasady rozwoju: trwałości, równoważenia i sustensywności, a jako koncepcje tworzące i wzbogacające ten nowy paradygmat wskazuje rozwój samopodtrzymujący, rozwój zrównoważony oraz rozwój trwały. Wydaje się, że wskazana byłaby trochę większa precyzja w stosowaniu nazewnictwa i przyjęcie jednej opcji na potrzeby pracy.
3. Sformułowanie na s. 27, dotyczące odniesienia rozwoju społeczno-gospodarczego do teorii ekonomii: *Jedni ekonomiści uważali, że państwo nie może wtrącać się do gospodarki, bo nieefektywnie alokuje zasoby, inni zaś twierdzili, że nie wyobrażają sobie rozwoju bez interwencji państwa*. Jedni, inni, tzn. przedstawiciele których szkół/teorii? Zabrakło mi w pracy odniesienia Autorki w pkt 2.2. do ekonomii zrównoważonego rozwoju (i pozycji bibliograficznej H. Rogalla, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, z 2010 r.).
4. Sformułowanie na s. 32: *A zatem wydaje się, że idea zrównoważonego rozwoju ma szansę realizacji jedynie w systemie gospodarki, w której mamy do czynienia z silnym interwencjonizmem państwowym*. Czy na przykład w warunkach liberalizmu gospodarczego wdrażanie zasad rozwoju zrównoważonego jest niemożliwe?

5. Sformułowanie na s. 46: *Uwzględniając gospodarkę, społeczeństwo i środowisko jako główne wymiary rozwoju zrównoważonego możemy zbliżyć się do stanu idealnego lub od niego oddalać. Co oznacza stan idealny?*

Po analizie rozdziału pierwszego chciałabym skierować do Autorki pracy dwa pytania:

- 1) Czy aktualnie o rozwoju zrównoważonym można powiedzieć, iż jest to idea, koncepcja, a może już teoria rozwoju?
- 2) Jaki w opinii Doktorantki jest „idealny” poziom rozwoju zrównoważonego?

Rozdział trzeci dotyczy miejsca rozwoju zrównoważonego w polityce, programach i funduszach Unii Europejskiej. Rozdział ten został syntetycznie, dobrze opracowany. W przypadku polityki spójności, funduszy unijnych, programów UE zawsze występuje trudność związana z obszernością materiałów, specyficznym językiem – Autorka przedstawiła jednak zagadnienia w sposób właściwy. W odniesieniu do tego rozdziału nasuwają się następujące uwagi, czy spostrzeżenia:

1. W podrozdziale 3.1. dotyczącym ewolucji polityki spójności, warto byłoby w kilku zdaniach odnieść się do kolejnego okresu programowania (2021-2027).
2. Mimo właściwej prezentacji treści dotyczących polityki spójności UE, z uwagi na temat rozdziału: *Rozwój zrównoważony jako priorytet polityki spójności Unii Europejskiej*, trochę zabrakło mi bezpośrednich odniesień do zrównoważonego rozwoju (pośrednie oczywiście występują). W zasadzie jedno zdanie komentarza nawiązuje do rozwoju zrównoważonego (s. 101): *opisane programy stanowią szansę na poprawę rozwoju zrównoważonego na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym*. Może warto byłoby wskazać powiązania między programami, działaniami, a wymiarami zrównoważonego rozwoju?
3. Sformułowanie na s. 102: (...) *spośród 17 wyznaczonych celów najbardziej realizowane były (...)*. Co oznacza „najbardziej” w tym przypadku? W jaki sposób mierzone były efekty tej realizacji i czy da się porównać efekty działań w ramach realizacji poszczególnych celów?
4. Największe sukcesy/osiągnięcia Unii Europejskiej w poszczególnych wymiarach rozwoju zrównoważonego (s. 102-103) zostały zaprezentowane w sposób zbyt ogólny, a jeżeli Autorka pracy przyjęła taką koncepcję, wskazany byłby dodatkowy komentarz, np. czy wzrost realnego PKB/mieszkańca, poprawa sytuacji gospodarczej, wzrost produktywności zasobów itp. nastąpiły we wszystkich krajach UE czy we Wspólnocie jako całości (średnia)? Czy ta poprawa – jeżeli nastąpiła we wszystkich krajach, wszędzie była jednakowa, czy wystąpiło różnicowanie? Jako sukces w wymiarze społecznym wskazała Doktorantka *ograniczenie ubóstwa* (s. 103), ale jako porażkę w wymiarze ekonomicznym *utrzymujące się nierówności w*

zakresie dochodów między różnymi grupami społecznymi oraz pogłębiające się różnice między obywatelami UE a obywatelami spoza UE (imigrantami) (s. 104) – to oznacza, że wskaźniki nie zmieniają/zmieniały się we wszystkich krajach, czy regionach jednakowo.

5. Doktorantka wskazuje, iż realizacja celów Agendy 2030 umożliwi wyeliminować ubóstwo, pozwoli ochronić planetę oraz ułatwi zapewnić ludności dobrobyt i pokój. Cele zrównoważonego rozwoju zawarte w Agendzie 2030 są bezprecedensowe pod względem znaczenia i zakresu (...)(s. 101-102).

Na kanwie ostatniego stwierdzenia nasuwa się kolejne pytanie do Doktorantki:

- 3) Jak odniesie się Pani do stwierdzenia Angus Deatona – laureata Nagrody Nobla z 2015 roku w dziedzinie ekonomii, iż cele zrównoważonego rozwoju w Agendzie 2030 wyznaczono po to, aby osoby które je wyznaczyły, „poczuły się lepiej”?

W rozdziale czwartym Autorka pracy dokonała diagnozy rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów województwa mazowieckiego, skupiając się na czynnikach rozwojowych stanowiących wybrane zmienne do oceny poziomu zrównoważenia rozwoju w wymiarach ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. Charakterystyka badanych powiatów została dokonana rzetelnie, z właściwym wykorzystaniem metody statystyki opisowej. Dane zostały zaprezentowane w licznych, przejrzystych tabelach i załącznikach. Na podkreślenie zasługuje bardzo dobra strona językowa trudnych w opisie treści. Drobna uwaga dotyczy dwóch sformułowań:

1. na s. 140: *Jednak województwo mazowieckie pozostaje nadal w czołówce województw najbardziej zanieczyszczonych pod tym względem, zaraz po województwie śląskim.* Po pierwsze, Autorka używając określenia *pozostaje nadal*, powołuje się przy tym stwierdzeniu na pozycję bibliograficzną z 2011 roku. Po drugie, należy w takiej sytuacji dokładnie określić moment czasowy, ponieważ w 2019 roku na przykład, pod względem zanieczyszczeń gazowych, województwo mazowieckie wyprzedzały śląskie i łódzkie;
2. na s. 144: *Masa odpadów zbieranych z miast w badanych latach zmniejsza się, a zbieranych ze wsi wzrasta.* Tutaj, używając określenia „w badanych latach”, Autorka ma na myśli okres 2006-2015, tymczasem źródło, na które się Ona powołuje, jest z 2012 roku.

Rozdział piąty stanowi niezwykle ważną część pracy. Doktoranta dokonała w nim pomiaru poziomu zrównoważonego rozwoju w badanych powiatach i określiła kierunki jego zmian. Procedura badawcza została dokładnie zaplanowana i zaprezentowana już w rozdziale pierwszym. Badanie zostało przeprowadzone w sposób spójny, wyniki zostały zaprezentowane i skomentowane w sposób czytelny. Autorka w pierwszej fazie badań wyznaczyła poziom rozwoju powiatów województwa mazowieckiego dla poszczególnych wymiarów rozwoju zrównoważonego,

tj. ekonomicznego, społecznego i ekologicznego, wyodrębniając czynniki główne przy wykorzystaniu analizy czynnikowej, ustalając ranking powiatów ze względu na poziom głównych czynników rozwoju, wyznaczając wartości wskaźnika syntetycznego dla poszczególnych kategorii rozwoju. Następnie Doktorantka przy wykorzystaniu odległości euklidesowej, dokonała oceny stopnia zrównoważenia rozwoju badanych powiatów w całym okresie analizy. Autorka pracy dokonała również oceny zmian poziomu zrównoważonego rozwoju, wykorzystując metodę rangowania. Nie mam zastrzeżeń do przeprowadzonego badania, kolejności jego etapów, oceny wyników. Jedna drobna uwaga wiąże się z nazewnictwem podrozdziałów 5.4. i 5.5. oraz określeń *stopień zrównoważenia rozwoju* i *poziom rozwoju zrównoważonego* – stopień i poziom to słowa występujące jako synonimy, stąd tytuły tych części pracy brzmią podobnie. Może warto byłoby część treści z pkt 5.5. przenieść do pkt 5.4., a podrozdział piąty zatytułować *Zmiany rozwoju zrównoważonego...*? Może zawartości obu podrozdziałów połączyć w jeden?

Kolejną ważną część pracy stanowi rozdział szósty, dotyczący wyzwań stojących przed powiatowymi jednostkami samorządu terytorialnego, związanych z dalszymi działaniami na rzecz rozwoju zrównoważonego. Koncepcja treści tej części pracy jest ciekawa i dotyczy jej wymiaru aplikacyjnego. Interesujących wniosków dostarcza analiza szans i zagrożeń dla powiatów wynikających z otoczenia makroekonomicznego, oparta na scenariuszach rozwoju. Uwagi do tego rozdziału dotyczą następujących kwestii:

1. Tabela 55 (s. 184-189) jest bardzo rozbudowana i może warto byłoby zamieścić ją w aneksie (tabela 56 doskonale podsumowuje to, co znalazło się w tabeli 55).
2. Tytuł podrozdziału 6.1.: *Mocne i słabe strony powiatów województwa mazowieckiego* sugeruje niejako, czego możemy – zgodnie z klasyczną analizą SWOT, oczekiwać. Poznając jednak zawartość tego punktu, wydaje się, że *strony* jest tutaj niewłaściwym określeniem. Utożsamienie przez Autorkę mocnych i słabych pozycji konkurencyjnych powiatów z ich z mocnymi i słabymi stronami jest trochę mylące. Mocną stroną nie jest np. X_8 – zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca, ale niskie zużycie tej energii (energooszczędność). Dodatkowo, mocne i słabe strony powiatów określone wyłącznie na podstawie wybranych zmiennych to dość duże uproszczenie, ale jeżeli chodzi o mocne i słabe pozycje konkurencyjne – jest to jak najbardziej właściwe.
3. Posługiwanie się w komentarzu wyłącznie numeracją zmiennych utrudnia odbiór treści – czytelnik musi wrócić do tabeli 1 na s. 15, żeby sprawdzić z jakimi zmiennymi ma do czynienia.

Lektura rozdziału szóstego skłania do zadania Doktorantce kolejnego pytania:

- 4) Jakie działania jednostek innych niż władze samorządowe są niezbędne do osiągnięcia lepszego zrównoważenia rozwoju badanych powiatów?

W Zakończeniu Autorka zawarła wnioski z przeprowadzonych badań i odniosła się do postawionych w pracy hipotez – hipotezy pierwsza i druga zostały zweryfikowane pozytywnie, trzecia i czwarta – negatywnie. Wnioski zostały sformułowane syntetycznie i odniesione zarówno do części teoretycznej, jak i części empirycznej pracy. Zastanowienia wymagają w mojej opinii trzy z nich:

1. Punkt 2 (s. 204): *Z racji, że teorie rozwoju społeczno-gospodarczego pomijały aspekt środowiskowy, wydaje się że dobrze się stało, że powstała nowa filozoficzna koncepcja zrównoważonego rozwoju (...).* Nie do końca można jednoznacznie stwierdzić, że kwestie środowiskowe w teoriach rozwoju, czy wzrostu gospodarczego wcześniej pomijano, czego przykładem jest koncepcja tzw. wzrostu organicznego, która pojawiła się już w latach 70-tych XX wieku, a która odrzucała tradycyjnie rozumiany wzrost gospodarczy oparty na dominacji przemysłu, powodującej nadmierne zużycie zasobów przyrodniczych. Postulowane są także od lat koncepcje wzrostu zerowego, hamowanego, stabilnego (ekonomia ekologiczna) – ze względu na zagrożenia środowiskowe.
2. Punkt 2 (s. 204): *(...) idea zrównoważonego rozwoju ma szansę realizacji jedynie w systemie gospodarki, w której mamy do czynienia z silnym interwencjonizmem państwowym (...).* Komentarz do takiego sformułowania pojawił się już wcześniej.
3. Punkt 4 (s. 204): *Rozwój zrównoważony jest procesem ciągłym rozłożonym na wiele lat i pokoleń. Powinien być on równomierny i zharmonizowany, czego efektem jest wzrost poziomu życia ludności.* O jaką/czego równomierność i harmonizację chodzi?

4. Strona formalna rozprawy

Praca napisana została ładnym, zrozumiałym językiem, z dużą starannością. W pracy Autorka zastosowała wiele graficznych form prezentacji danych, które również zostały bardzo starannie przygotowane. Jak w każdej pracy, zdarzają się drobne błędy redakcyjne, ale jest ich w tym opracowaniu bardzo niewiele i nie wpływają one na ostateczny odbiór prezentowanych treści.

Przykładowe błędy redakcyjne i stylistyczne:

- „wykorzystujemy”, „W naszej koncepcji” (s. 16), „możemy mówić” (s. 18);

- przypisy pod rys. 1, tab. 6, tab. 13, 14, 15 i 16 (odwołania do stron internetowych z ich adresami);
- *Syntetyzując, najszerszym pojęciem jest rozwój społeczno-gospodarczego. (s. 25) (Najszerszym spośród?);*
- tab. 3 (s. 26): *Rozwój zrównoważony to takie przekształcenie biosfery i wykorzystanie zasobów ludzkich, ekonomicznych oraz zasobów przyrody nieożywionej i ożywionej dla zaspokojenia potrzeb ludzi i poprawy jakości ich życia. (Jakie przekształcenie?);*
- tab. 4 (s. 28): *Rozwój rolnictwa jest niezbędny, ponieważ wytwarza produkty, które (...). (Rozwój wytwarza?);*
- *Ostatnim miernikiem rozwoju społecznego jest (...). (s. 35, s. 36) (Czy nie ma innych?);*
- przypis 16 (s. 27) – zawiera tekst w cudzysłowie, bez podania źródła;
- powtórzenia tych samych treści: pierwszy i ostatni akapit pkt 2.3. (s. 32 i 36); punkt 3 i punkt 10 (s. 46 i 47); drugi akapit w rozdziale 6 (s. 183); wielokrotne powtarzanie, iż rozwój zrównoważony obejmuje wymiary/płaszczyzny/łady/komponenty: ekonomiczny, społeczny i ekologiczny (np. s. 9, 43, 49...);
- *Co z tego, że kraje UE ponoszą nakłady na redukcję gazów cieplarnianych, jak nie respektują tego inne kraje (...)* (s. 48);
- *Największą ilość ścieków przemysłowych wytworzyły zakłady w Ostrołęce, które były zdecydowanie wyższe niż w innych powiatach. (s. 145);*
- podrozdział 5.5. kończy się tabelą;
- *Podsumowując pozycję powiatów ze względu na 35 badanych zmiennych pierwotnych należy stwierdzić, że dominowała u nich pozycja średnia (...).* (s. 191);
- Tab. 59 (s. 196-201): *Powiaty u których wystąpiła słaba strona/cecha.*

5. Końcowa ocena pracy i konkluzja

Przedstawiona do recenzji praca:

- dotyczy niezwykle istotnego zjawiska, jakim jest rozwój zrównoważony w ujęciu lokalnym,
- stanowi spójną całość charakteryzującą się przemyślanymi założeniami, konkretnym planem badawczym, konsekwencją w dążeniu do osiągnięcia postawionego celu,
- jest prawidłowa pod względem zakresu przedstawianych i analizowanych zagadnień,
- jest oryginalna ze względu na zaproponowaną metodę badania i oceny poziomu zrównoważonego rozwoju na poziomie powiatów – zawiera syntetyczny i przejrzysty opis procedury badawczej,
- ma duże walory poznawcze, zarówno w części teoretycznej, jak i (szczególnie) w wymiarze praktycznym, ze względu na wspomnianą propozycję procedury badawczej – adresatem

- mogą być jednostki samorządu terytorialnego, instytucje unijne i krajowe uczestniczące w realizacji polityki spójności, instytucje zajmujące się monitoringiem i raportowaniem efektów realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju,
- oparta została o bogaty i różnorodny zbiór bibliograficzny – Doktorantka zgromadziła, uporządkowała i przeanalizowała dość rozproszone w formie materiały źródłowe dotyczące ważnego, ale jednak słabo wciąż kompleksowo analizowanego problemu badawczego.

Autorka pracy wykazała się dużą znajomością tematu, który nie jest łatwy do realizacji, z uwagi na brak wypracowanych i jednoznacznych standardów w wielu obszarach (w tym definicji), z uwagi na wielowymiarowość, wielowątkowość oraz ograniczoną dostępność danych. W przypadku tego typu prac łatwo o wykraczanie poza ramy przyjętego planu działania, co w tym przypadku nie ma absolutnie miejsca. Doktorantka wykazała się dużą dojrzałością i pokorą wobec zadania jakie sobie wyznaczyła, o czym świadczy świadomość ograniczeń w realizacji badań, krytyczne spojrzenie na niektóre kwestie, umiejętne poruszanie się w analizowanej tematyce. Autorka pracy doskonale zdaje sobie sprawę z wielości wyzwań, z jakimi przyjdzie się mierzyć badaczom rozwoju zrównoważonego, o czym świadczy propozycja zidentyfikowanych przez Nią problemów do podjęcia w przyszłości.

Wskazane w pracy uwagi w zdecydowanej większości mają charakter polemiczny i nie obniżają wysokiej oceny przedłożonej do recenzji pracy, mogą natomiast być przydatne, w przypadku chęci jej opublikowania.

W mojej ocenie, rozprawa doktorska mgr Katarzyny Drabarczyk pt. *Pomiar i ocena zrównoważonego rozwoju lokalnego (na przykładzie powiatów województwa mazowieckiego)* spełnia merytoryczne i formalne wymogi określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017, poz. 1789) w związku z art. 179 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku - Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz. 1669). W związku z powyższym wnioskuję o przyjęcie rozprawy mgr Katarzyny Drabarczyk w dyscyplinie Ekonomia i Finanse oraz dopuszczenie jej do dalszych stadiów przewodu.

Pomdeł